

Felvetődik ezzel kapcsolatban az a kérdés is, mit értünk szovjet és mit európai jellegben. Itt be kell érni jelzesszerű utalással, de ide kívánkozik, hogy aki csak a beláthatatlan búzátáblán ringó kombáján, az új gépgyári munkacsarnok, vagy a nagy építkezés körüli ideiglenes barak-lakások felvételeit fogadja el fémjelzetten szovjet jellegűnek, nem vesz tudomást a fejlődésről, a szovjet társadalom új vonásairól. Ezek a vonások felismerhetők — mintegy visszavetítve — a „Szállnak a darvak” interieur-képein és a szereplők — elsősorban az ifjú szerelemesek — külső megjelenítésén (termet, arc, öltözködés stb.).

Összefügg mindezzel a formai hatások — beállítások, világítási effek-

tusok — átvételének kérdése. Lehet, hogy az indító kép emlékeztet egyik-másik nyugati új-realista produkció felvételeire. Általában azonban a filmszerű ábrázolás sajátos eszközei: látószög, géptávolság, átváltások, átűnések, a vágás- és montázstechnika költészete, a zene drámai funkciója stb. — nagy művészi erővel hatnak. S amennyiben példakövetésről szó lehet, itt is csak a klasszikus szovjet film hatására gondolhatunk. (Zavattini, De Sica, Dassin és a többiek elismerten a nagy szovjet mesterek nyomában járnak.)

A felmerült kérdés bonyolult, sokrétű. Megközelítése nem zárja ki a tévedéseket. Vitázzunk, hogy érveink rátaláljanak az igazságra.

DERSI TAMÁS

Nemzeti jelleg, stílus, tartalom

Gyertyán Ervin a filmművészet nemzeti jellegét két fő tényezőben keresi: először, mennyire tükrözi az adott társadalom, az adott nép életét, problémáit; másodsor, milyen mértékben használja fel az adott kultúra hagyományos formakincsét, kifejezési eszközeit azokban a művészeti ágakban, amelyek a film összehatásának alkotóelemei.

Az első tényezőben foglaltakat érzem döntő jelentőségűnek a megítélés szempontjából. Kiegészítem azonban; a nép életét és problémáit (múltban és jövőben) úgy kell ábrázolni, hogy az más népek számára is érthető, tanulságos és előremutató legyen. Ez a »híradás« viszont csak akkor érheti el célját, ha a társadalom, a nép életét és problémáit az egész világ számára érthető nyelven fogalmazza meg.

A második tényező fontosságával csak kis mértékben érthetnek egyet. Vegyük sorra a művészeti ágakat, amiket a cikk film-alkotóelemként sorol fel: irodalom, képzőművészet, színjátszás, zene.

Az irodalom szerepe a film nemzeti jellegében nem a második, hanem az első tényezőhöz tartozik, olyannyira, hogy nem is lehet attól elválasztani. Ha a megfilmesített

irodalmi mű (vagy a közvetlenül filmre írt téma forgatókönyve) nem tükrösképe a valóságos életnek, a film művészi hitele alapjaiban rendül meg, ha a többi alkotóelem megannyira »nemzeti« is.

A képzőművészeti — és főleg festészeti — hatások keresése filmjeink fotográfálásánál szerintem erőszakolt és veszélyes. Erőszakolt azért, mert a fotóművészet mégis csak más mint a festészet és filmbéli szerepe kizárólag az, hogy szolgálja a mondanivalót; veszélyes azért, mert »a magyar képzőművészet hagyományainak továbbélése« az operatőri munkában valószínűleg az öncélúan piktorális hatásokat kereső, »beállított«, tehát formalista képek egész sorát eredményezné. A filmben a cselekmény és a rendezés dinamikáját a képek ritmusa támogatja, merőben felesleges, sőt káros lenne tehát festészeti hatáskereséssel ezt az amúgy sem könnyű együttműködést megbontani. Az operatőri munka »nemzeti« jellegét kizárólag abban látom, hogy a fényképező, minél eredetibb látásmóddal, minél jobban ragadja meg az adott jelenet lényegét. (A piktorális hatások alkalmazása terén természetesen van kivétel: ha például

egy festő életét visszük vászonra, vagy csatajelenetet ábrázolunk »freskószerűen«. De itt éppen a téma indokolja a kivételesen alkalmazható módszert.)

És hogyan állunk a színjátszás nemzeti hagyományaival — a filmre vonatkoztatva? Színjátszásunk hagyományai csak a színpadi játékból fakadhatnak. A filmszínész játéka ettől jelentősen eltér. Régóta észlelt jelenség filmjeinken (ma már kevésbé), hogy színészeink teátrálisan mozognak s beszélnek, vagyis filmszerűtlenül. Ez csak kismértékben az ő hibájuk, többségben a bőbeszédű, túlméretezett dialógus és a rendező erélytelensége hibáztható. Filmrendezőink között ugyanis kevés az olyan, aki színész-irányító feladatát el tudja látni. Filmszerű módon játszani különleges feladat, a színészi kultúrának nincs döntő szerepe benne, hiszen nem véletlen, hogy a világon számos olyan nagyszerű film készült, melynek főszereplője vagy szereplői nem voltak hivatásos színészek (ugyanaz színpadon elképzelhetetlen). Milyen hagyományokra apellálhatnak ezek utána filmszínészi játék terén? Hazaiakra semmi esetre.

A zene kérdésében már sokkal közelebb állok a cikkíró álláspontjához, különösen azoknál a példák-nál, melyeket megemlít, vagyis a történelmi filmeknél (a kifejezés tágabb értelmezésében). Ezeknél lehet a zenében a legjobban felhasználni a népi-nemzeti motívumokat, már a korhűség miatt is és egyúttal a téma megfelelő alátámasztására. A mai témájú filmeknél azonban — a fényképezéshez hasonlóan — a sajátos »nemzeti« jelleget elsősorban az eredetiség domboríthatja ki.

Gyertyán cikkének második felében a filmstílusokkal foglalkozik és jogosan tiltakozik az ellen, hogy egyes stílusok átvételével együtt az ábrázolt külföldi környezet jellegzetességeit is átvegyük.

Igen, ez körülbelül így igaz, de nem árt a még pontosabb fogalmazás. A neorealizmus voltaképpen nem stílus (a stílusnak más, felszínesebb ismérvei vannak), hanem áb-

rázolási módszer. Lényegét úgy határozhatnánk meg, hogy a mindennapi élet apró eseményein keresztül sajátos látási móddal villantja elénk a kismemberek életét, örömét, bánatát, hősiességét. Ez eddig nem „olasz”. Az viszont, amit látnak, amiről beszámolnak, az már olasz és ezt nem vehetjük át, annál kevésbé, mert túl az elűtő népi jellegzetességeken, *más társadalmi viszonyokat* kell ábrázolnunk. Az ábrázolási módszer (*ahogyan* nézünk) tehát lehet neo-reális, de a tartalom nálunk és a többi szocialista országban *szocialista realista* kell, hogy legyen.

A neo-realista ábrázolási módszerrel kívül más irányzatok is vannak és semmi akadálya sincs annak, hogy az idők folyamán kialakuljon egy sajátosan magyar „iskola”, amit egy kimagasló rendezői tehetség, vagy akár egy fiatal filmrendezői kollektíva teremt meg. Ehhez azonban türelem kell, a fejlődést nem lehet sürgetni. Jelenleg, a múltbeli sematikus módszerektől való szabadulás igénye érthető módon ahhoz vezet, hogy filmalkotóink „utánérzéssel” küszködnek a helyes út keresése közben. Gyertyánnal ellentétben úgy vélem ezzel kapcsolatban, hogy csak tisztelttel lehet fogadni az olyan idősebb filmrendező (Gertler Viktor) törekvését, aki régebbi alkotói koncepcióját túlhaladottnak ítélve, a mai életnek megfelelő ábrázolási módot keres.

A valóban új művészi utakat kereső alkotóinknál sem fogadhatjuk el természetesen az egyszerű utánzást vagy másolást, sem az olyan eljárást, amikor a gombhoz keresik a kabátot. Az ilyen jelenségekre azonnal rá kell mutatnunk filmkritikáinkban. De soha ne gáncsoljuk az egyébként eszmeileg helyes, tartalmában a mi valóságunkat tükröző és közlési módjában művészi filmet csak azért, mert ábrázolási módszerét máshonnan vette. Mert ha ez nálunk hiba, akkor másutt is az. És akkor az „Akinak meg kell halnia” és a „Szállnak a darvak” ilyen hiba következménye. Márpedig kívánom magunknak, a magyar filmművészetnek, hogy hamarabb ezekhez hasonló értékű alkotásokat hozzon létre.

íj. HEGEDŰS TIBOR